

A HÍD

1934—1984

B O R I I M R E

I.

Az 1930-as évek elején Szabadkán az ifjúsági mozgalmak mind erőteljesebben voltak jelen a város közművelődési életében, így a Népkör néven ma is tevékenykedő kultúregyesületben, amelynek ifjúsági alosztálya egyesítette mind az ifjúmunkásokat, mind pedig azokat, akik Szabadkáról és környékéről a gimnáziumi érettségi után Belgrádban az egyetemen tanultak. Egy igen tevékeny, kezdeményezésektől sem visszariadó csoport folyóirat-indítással is kísérletezett már 1931-ben: *Örtűz* címmel előbb hektografált kiadványt jelentetnek meg, majd hagyományos folyóiratformában adják ki, ám ez is, akárcsak a folytatásai, a *Vajdaság* (1932) és a *Tovább* (1932) címűek, tiszavirág-életűek voltak. Hogy ezek a kísérletek alig egy-két számot értek meg, nem csupán az anyagi eszközök hiányával magyarázható, az elgondolások ki nem forrottsága is szerepet játszott: a célkitűzések megfogalmazása az általánosságok síkján maradt: „Az *Örtűz* magára vállalta a kultúrközvetítő, a futár szerepét... Elvállalta az életiskolának egy hangsúlyozottan kulturális és irodalmi lapra eshető szerepét... Az *Örtűz* a jugoszláviai magyar ifjúság szellemi közösségének megteremtésén igyekszik a legnagyobb sikereket aratni... Az *Örtűznek* célja örködni is minden felett, ami érték és szép...” A *Vajdaság* programcikkében ezt találjuk többek között: „Fiatalok vagyunk. Megértettük a haladó, a vajúdo idők hívó szavát. Megtáláltuk az életár sodrát, hogy hajónkkal el ne maradjunk.” A *Tovább* pedig meghirdeti:

„Mi a mai ember szociális problémáit tárgyaljuk és keressük az utat a jövő felé.

Útközben nem állunk meg, nem tétovázunk: az idők megállíthatatlansága folyton tovább és tovább hajt bennünket.

A jövő életre készítő problémákkal foglalkozva, nincs időnk, de nem is akarunk a múlttra visszapillantani...

Mi nem szépítjük a dolgokat, hanem a maguk igazi arcával adjuk őket, mert az a tábor, melynek útját mi is járjuk, a maga józanul látó szemével nem esve martalékul felesleges szentimentalizmusnak: az élet igaz arcával akar szembenézni.

Ezt a tábort nem lehet kielégíteni csillogó köntösbe öltöztetett negatívumokkal, holdvilágos, rózsaszínűen illatos történetkéekkel, ez a tábor történetét, konkrétumot akar.

Ez a tábor visszatartóztathatatlanul törtet a cél felé, halad és fejlődik . . .”

A fokozatosan körvonalazódó, igényeket és lehetőségeket egyaránt figyelembe vevő szemlélet hatott oda, hogy 1934. márciusában ismét folyóirat-alapításra lehetett gondolni, és így jelent meg 1934. május elseji dátummal a *Híd* „társadalomtudományi és irodalmi ifjúsági folyóirat”, amely fokozatosan valóban „a jugoszláviai magyar haladószelemű fiatalok irodalmi és társadalomtudományi folyóiratává vált”.

Akárcsak elődei, a *Híd* is „költőien” szép és homályos programmal indult. Ezt bizonyítja, hogy a folyóirat címe is egy verscíműtől származik: Győry Dezső csehszlovákiai magyar író *Híd* című verse volt a közvetlen ihlető, amit a *Híd* első száma meg is jelentetett. Ennek első és utolsó versszaka így hangzott:

A két szakadt part egyre távolabbul,
a régi roppant vaskapocs hiányzik,
de friss, sudár híd nő ki a szabadbul
s karol egyikőtől át a másikig . . .

— — — — —
partok vizálya mihozzánk alantos
s a híd alatt az élet diadalmas
folyamja zúg s a mi arcunk mutatja.

Kevésbé metaforikus az aláírás nélküli programcikk a „híd” témájára:

„Hidat verünk a keserű ma és az ígéretes holnap között tátongó szakadék felett, hogy elérjük a boldogabb jövőt. Hidat verünk a régi és az új kultúra, az idősebb és az ifjú nemzedék életfelfogása közé, mert meggyőződésünk szerint az ifjúságnak nem az a feladata, hogy romboló csákánnyal rohanjon mindannak, amit a régiek építettek, hanem az, hogy a munkát ésszel és erővel a saját és az eljövendő nemzedék igényei szerint folytassa. Hidat kívánunk építeni a magyar és a délszláv nép és kultúra közé, hogy a két nemzet műveltségi kapcsolatai még szorosabbakká váljanak. Hidat akarunk építeni a korok, életfelfogások, nemzetek — hidat ember és ember közé.”

S tovább:

„Számos ízben felvetődött az a kérdés, milyen lesz a lap iránya. Mi-

Ilyen írások láthatnak benne napvilágot? Erre csak az lehet a felelet: a Híd küzdeni kíván minden becsületes, igaz és emberi szándékért... Bármennyire ellene fordultak is manapság a Testvériség, Egyenlőség és Szabadság alapvető princípiumainak, mégis lelkes hittel kitartunk mellettük... Nemcsak irodalmi lap akar lenni a Híd — sőt az irodalom csupán másodrendű helyet kap benne. Foglalkozni akar a lap az ifjúság minden problémájával, a modern művészet minden ágával, és így természetesen elsőrendű fontosságot nyernek az értekezések, a kritikai írások, tanulmányok és hasonló cikkek...”

Az évek és évtizedek folyamán ez az ötven esztendővel ezelőtt lefektetett program természetesen majdnem minden tételében módosult, értelmében elmélyült, gazdagodott és konkretizálódott, politikailag, társadalmilag és esztétikailag tartalmasabbá vált, de jellemzően, majd csak az 1950-es években kerül a folyóiratban a szépirodalom túlsúlyba, s szűnik meg „másodrendű szerepe”.

Az első évfolyamok azt mutatták, hogy az indító és ihlető igényeket a korszak hazai valósága diktálta, az eszmék azonban alakot, formát csak kölcsönzések segítségével ölthettek. A folyóirat köré csoportosult szabadkai fiatalok ugyanis nem vonhatták ki magukat az alól az erős hatás alól, amelyet a csehszlovákiai magyar egyetemista ifjúság oly nevezetes, *Sarló* néven ismert mozgalma gyakorolt, többek között a magyarországi és a romániai magyar ifjúsági társadalmi és irodalmi kezdeményezésekre. „Sarlós” volt Győry Dezső is, akinek versétől a *Híd* címét kölcsönözte, de e mozgalom volt a forrása azoknak a szemléletbeli ellentmondásoknak is, amelyek megfigyelhetők a *Híd* első évfolyamainak szerkesztési gyakorlatában. Egyfelől a csehszlovákiai kommunisták erős befolyása érvényesült, amit az is bizonyított, hogy a *Sarló* Pozsonyban tartott kongresszusán a Csehszlovák Kommunista Pártot Julius Fučík képviselte, másfelől bizonyos romantikus magyar irodalmi nézetek is hangot kaptak, amikor a *Híd* fiataljai a faluval és a falu népével való közösségvállalás eszméjét hirdették, és cserkész-alapon a falujárásokat szorgalmazták, hogy — mint mondták — a magyarok lakta falvak „gazdasági és kulturális problémáit behatóan megismertethessék”.

A harmincas évek derekára jellemző ideológiai állapotok pedig oda-hatottak, hogy a *Híd*ért szinte megjelenésének első pillanatától kezdve megkezdődött a harc a bal- és a jobboldali társadalmi és eszmei erők között, mint ahogy kiéleződött a harc az alapító Népkör ifjúsági osztályán belül is. Gyakorlati következménye ezeknek a vitáknak és küzdelmeknek az lett, hogy a folyóirat szinte „lőnapról hónapra közelebb került a dolgozó néphez”, ahogy azt a *Híd* első szerkesztője, Lévay Endre, az e korról írott kis könyvében megfogalmazta. Ugyanő írta:

„Az ifjúság vezetősége nem egy ülésén vitatta meg ezt a kérdést. Az érvek értek, sokasodtak: a vezetőség tagjai előtt világossá vált, hogy

a Hídnak tovább kell mennie, többet kell nyújtania az olvasónak, hiszen új olvasóréteggént az ifjú munkások s általában a munkásosztály tagjai jelentkeztek. Mindez indokoltta tette a szélesebb progresszív kibontakozás szükségességét... A többség... úgy döntött, hogy éppen a társadalmi folyamatok imperatívuszát követve a folyóiratot át kell adni a munkásosztály sajtószolgálatának.”

S valóban, az 1936. 5. számban a következő szerkesztőségi hír jelent meg:

„Lévay Endre, folyóiratunk eddigi szerkesztője és kiadója a Híd további szerkesztéséről és kiadásáról lemondott, és folyóiratunkból kilépett.”

Az új főszerkesztő Simokovich Rókus, aki a *Híd* baloldali fordulatát végrehajtja, majd átadja helyét Mayer Ottmárnak, aki azután négy esztendőn át lesz a *Híd* főszerkesztője és kiadója. Ekkor válik a folyóirat Jugoszlávia Kommunista Pártja vezetése alatt álló kiadvánnyá, végső fokon a haladó és forradalmi gondolkodás magyar nyelvű orgánumává, a politikai harcnak fegyverévé és egyben színterévé is.

„A szerkesztés arra törekedett — írja Kolozsi Tibor a szabadkai sajtóról szóló könyvében —, hogy minden lehetőséget felhasználjon a tömegek felvilágosítására és a társadalmi harcra való bekapcsolására. Ez a tömegek körében kifejtett munka az alapja a példányszám állandó növekedésének is. 1934-ben, az induláskor még csak 500 példányban jelent meg az ifjúsági Híd, 1936-ban már 700-ra, 1937-ben 800-ra, 1938-ban pedig már 1000-re emelkedett a példányszám. Tudni kell azonban, hogy ez korántsem fejezi ki a tényleges olvasók számát. Városokban ugyanis átlag 4, falvakban pedig 20—25 ember olvasott el egy-egy Híd-számot. 1939-ben és 1940-ben egyébként az eladott példányok száma elérte az 1400-at.”

Jellegéből következően a folyóirat nagyarányú politikai-kulturális szervező munkát végzett, és pedig:

— Kitűnő terjesztőhálózatot épített ki a falvak és városok illegálisban tevékenykedő pártaktivistái segítségével.

— Könyverjesztő propagandát folytatott, és olvasómozgalmat indított, s ennek keretén belül öt-tíz könyvből álló kis mozgókönyvtárakat létesített.

— Képzőművészeti kiállítást kezdeményezett,

— falukutatást — valóságfeltáró munkát szervezett,

— naptárt jelentetett meg.

— *Híd Könyvtár* címen nyolc füzetet jelentetett meg: Fazekas Mihály Lúdas Matyiját, Petőfi Sándor, Ady Endre, József Attila válogatott verseinek gyűjteményét, Laták István verseskönyvét, Lőrinc Péter tanulmányát a magyar jobbágság történetéről, valamint egy füzet szolt Erdély múltjáról és jelenéről, egy pedig a Szovjetuniót mutatta be.

— Szoros kapcsolatban állt a haladó vajdasági megmozdulásokkal, így az OMPOK-kal való együttműködést is propagálta a folyóirat.

Mozgalmi karakteréből az is következett, hogy az úgynevezett szépirodalmi anyag mennyiségileg legalábbis háttérbe szorult a mozgalmi munkához szorosan kötődő, a propagandát közvetlenül szolgáló írásokkal szemben. Első helyen tehát a világnézetet formáló, állásfoglalásra tanító és készítő, világhelyzetet magyarázó, a bel- és külpolitikai eseményekre reagáló, a munkássorsot feltáró és a parasztkérdést taglaló, a munkásosztály helyzetét fényképező, az ifjúsági mozgalmat támogató, a népműveléssel foglalkozó írások álltak, együtt azokkal a hosszabb-rövidebb közleményekkel, amelyek a „Híd-mozgalom” problémáit érintették.

Érthető az is, hogy a *Híd* e korszakának legizgalmasabb írásai közé a szociográfiák sorolhatók. Ezeknek az írásoknak az volt a feladatuk, hogy az elméleti írások tételeit mintegy „élettel töltsék meg”, a számok és adatok mögött a nyers életet mutassák fel s dokumentálják elsősorban a falusi szegénység életét. 1937-ben adja közzé a *Híd* a „vojvodinai falukutatás munkavázlatát, programját és módját” taglaló írást, hogy segítsen felhívni a figyelmet „azokra a szürke, sivár, esős, sáros, fagyos munkanapokra, amikor az életviszonyok javítása oly szembeütközően érezhető szükségét”. Az e típusú falukutatásnak már nem a nacionalizmushoz, hanem az osztályharchoz volt köze. Ezért írt a *Híd*. „Mindenkinek, aki tisztában van azzal, hogy környezetünk rossz és megváltoztatásra szorul, nem fogja egykedvűen fogadni a megváltoztatandó környezet komoly feltárására indított akciónkat...” A szociográfiai írások között megjelentetett autentikus emberi vallomásokat, „emberi dokumentumokat”, riportokat, „alulról jött írásokat”, amelyeket faluképeknek nevezhetünk, és az elbeszélés felé közeledő szociográfiai leírásokat is. Ezek között nem csupán vajdasági jellegűek voltak, hanem például macedóniai helyszínrűek is.

A szépirodalom megválogatásában a „tisztá osztályértelmezésű írások” ideálja vezette a szerkesztőséget, tehát olyan irodalomról volt szó, amelyet a „szociális irodalom” fogalma alá sorolhatunk a tendencia értelmzése szempontjából is. Elvárták tehát a szerzőktől, hogy a rossz és embertelen valóság tényéből induljanak ki, és azután mutassák fel, hogy lehetséges a rútnak széppé vagy szebbé változtatása is, azt sugallva, hogy ezt a változást csak a forradalmi harc hozhatja meg. A *Híd* irodalompolitikája, látható, a lehető legszorosabb módon kapcsolódott a jugoszláviai „szociális irodalom” irányzatához, anélkül azonban, hogy a baloldalon majd egy évtizeden át fel-fellángoló ideológiai-irodalmi harcokban is állást foglalt volna, éppen ezért Jovan Popović írásait éppen úgy közölte magyar nyelven a *Híd*, mint Miroslav Krleža verseit, akinek különben *Danas* című folyóiratát a *Híd* már első számában ismer-

tette, később viszont Đorđe Andrejević Kun rajzait mutatta be, de közölt írást Aleksandar Vučićtól és Radovan Zogovictól is.

A *Híd* szellemiségének a képlete a Párt irányításával egyértelműbb lett, ám bonyolultabbakká váltak a feladatok, amelyekkel a szerkesztőségnek szembe kellett néznie, hiszen az 1930-as évek végén már nem csupán osztályharcról volt szó, hanem az osztályharc sajátos vajdasági körülményeiről is, amelyek hatására az osztálykérdések nemegyszer nemzeti és nemzetiségi kérdésekként vetődtek fel. Ezért a szerkesztőségnek egyszerre kellett mind osztály-, mind pedig nemzetiségi politikát folytatni, egyszerre kellett kisebbségi kérdésekben állást foglalni, a háború és a béke kérdésében nyilatkozni, az alakuló egységfrontban munkálkodni az antifasiszta politika megerősítésén. Mindezeknek a kérdéseknek jelentős összefoglalását találjuk meg Pap Pál *Ar ellen* című, a *Híd* 1938. novemberi számában megjelent programcikkében:

„Itthon vagyunk. Hagyjuk egy percre a nagy politikát, maradjunk egy kicsit Vojvodinánál. Itt, ahol a népek sorsa erősebben összeforrott, mint bárhol másutt, itt, ahol a népek keserve már ezer éve rokon. Ezzel kellene legtöbbet törődnünk. És nem is beszélnének annyit arról, ami más országokban történik, ha a hamis béke-angyalok nem hozsannáznának annyit mai megoldásokról, békéről.

Legfontosabb nekünk az, ami itt történik nálunk. És ha erről már sokat beszéltünk is, fontos, hogy unos-untalan elismételjük. Itt élő népünk gazdasági és kulturális helyzete az, amiről a lehetőségek szerint mindig a legtöbbet írjuk... A *Híd* sokat és bőven foglalkozott Vojvodina gazdasági kérdéseivel, a munkásság helyzetével, a városok fejlődésével. Hát ezek azok a kérdések, amiket csak a szlávsággal és az összes nemzetiségekkel egyetértve oldhatunk meg...

A mi vallott kötelességünk, munkánk és célunk népünk gazdasági, kulturális és társadalmi emelése, de *mindenkor és mindenütt* a szláv és egyéb itteni nemzetiségekkel egyetértve. Minden nemzeti és faji gyűlöletet elvetünk. Ebben a kérdésben is határozottan és nyíltan az ár ellen úszunk. Ugyanúgy megvetjük a nemzeti gyűlöletet, mint a nemzetüket tagadókat...

Nem akarunk sem meghunyászkodók, sem megalkuvók lenni, nem akarunk félhítek. Megmondjuk az egész igazat és haladunk, mint eddig is, jónak és becsületesnek megismert utunkon, melyről nem hagyjuk magunkat letéríteni, sem nézes beszéddel, sem rágalommal, sem fenyegetésekkel. Ha egy-kettő el is bukik közülünk, száz más jön helyébe. A mi hidunkat nem lehet már lerombolni. Ezért harcolunk és győzünk, ha kell az ár ellen is.”

A *Hídat* 1940 decemberében betiltják, főszerkesztőjét, Mayer Ottmárt pedig, aki akkor már a tartományi pártbizottság tagja, bebörtönzik. A folyóirat nem szűnik meg, csupán címet változtatja meg: a nyolcadik évfolyamába lépő lap a *Híd* grafikai köntösében *Világkép* címen jele-

nik meg 1941 januárjában. Szerkesztője a folyóirat legrégebb, legaktívabb munkatársa, legkövetkezetesebb és legtermékenyebb szépírója, Láták István. *Világkép* címen mindössze három száma jelent meg a folyóiratnak, mert 1941 tavaszán megszűnik a *Híd*, minthogy a megszálló magyar hatóságok a szerkesztőket és a munkatársak zömét letartóztatják, többeket közülük az év őszén Szabadkán ki is végeznek.

Hosszú a listája azonban a mártír-hidasoknak:

1941-ben kivégezték:

Kiss Ernőt Szegeden, Varga Gyulát Újvidéken, Mayer Ottmárt, Schwalb Miklóst, Simokovich Rókuszt, Singer Adolfot, Wohl Lolát Szabadkán, Pap Pált a dalmáciai Skradinban.

Partizánként halt meg:

Scher Kató Valjevo vidékén, Ósz Szabó János a Bükk hegységben Magyarországon, Ispánovics Sándor a palánkai Duna-parton.

Ukrajnában munkaszolgálaton, büntetőszázadokban, illetve a hadifogolytáborokban pusztító tifuszjárvány következtében halt meg:

Atlasz János, Kovács György, Lengyel István, Stern Emil, Szabó Géza, Szabó Mihály.

Németországi haláltáborban pusztult el, veszett el:

Cseh Károly, György Mátyás, Pecze Franci, Somoskövi Antal és Sugar Miklós.

Nyoma veszett Löbl Ivánnak.

II.

A *Híd* felszabadulás utáni első száma 1945 őszén, október—novemberi kettős számként jelent meg. A IX. évfolyamába lépő folyóirat fő-szerkesztője Steinfeld Sándor, a két világháború közötti magyar nyelvű folyóiratok, a *Kalangya* és a *Híd* munkatársa.

Az újrakezdéskor a lap természetesen vezető helyen reprodukálja Mayer Ottmárnak, a mártír-főszerkesztőnek a képét a következő kísérelőszöveggel:

„Mayer Ottmár (1911—1941) a dolgozók mozgalmának élharcosa, esztendőnkön keresztül a *Híd* szerkesztője, 1941 őszén a fasiszta terror áldozata lett.”

Az új *Híd* új programja pedig a következő volt:

„A *Híd*at, a vajdasági magyar demokrácia harcos lapját és mozgalmát cenzúra, ügyészség, rendőrség akadályozták a régi Jugoszlávia idején, terror, akasztófa, börtön vetett neki véget 1941 áprilisában.

Az új Jugoszláviában újra megszólal szabadon és magyarul, hirdetve azt a szabadságot, amelyet az új demokratikus ország nyújt minden demokratikus népi és nemzeti megmozdulásnak. Mi más programja lehetne az új *Híd*nek az új Jugoszláviában, mint a legharcosabb és legkö-

vetkezesebb demokrácia: népuralmunk erősítése, a reakció elleni kíméletlen küzdelem és a keserves múlt tanulságaképp a dolgozó nép megingathatatlan egységének és népeinek felbonthatatlan testvériségének megszilárdítására.

Ezzel a programmal hívjuk össze a *Híd* régi olvasóit és híveit, ezzel toborzunk új híveket a magyar demokrácia egységének, Jugoszlávia népei testvériségének, Dunamedence népei együttműködésének és a szabadságszerető népek legyőzhetetlen haladásának.”

A szerkesztő *Hidat verünk* címen ad programot. Eszmei számvetés volt ez a tanulmány, de a régi *Hídből* vett programnyilatkozatok azt jelezték, hogy a szerkesztőség a háború előtti forradalmi törekvések folytatását is feladatának tartotta. Az új körülményekkel és feltételekkel is számol a szerkesztő:

„Célunk ismeretes. A népi demokráciától áthatott, népi igazságért küzdő, magyar írás: a faji és nemzetiségi gyűlölséget elvető, egységet és testvériséget hirdető szellem zászlóvivői voltunk és maradunk. A mai Jugoszláviában látjuk legszilárdabbnak az igaz népuralomba való nyugodt és zavarmentes átféjlődés előfeltételeit... És ahogy a múltban nem állottunk egyedül a harcban, úgy most sem magunkra hagyatva vívjuk azt meg. Míg azelőtt az államhatalom minden szerve ellenségünk volt, ma mindenütt barátokat találunk, mindenütt segítőtársakat látunk...

Most építeniünk kell. Más síkon békés eszközökkel folytatjuk a munkát, a harcot a jobb jövőért és kultúráért. Minden megmozdulásunkban harci tapasztalatainknak a jelen követelményeinek megfelelően kell érvényesülniök...”

A *Híd* akkor és az elkövetkező években, tulajdonképpen egészen az 1950-es évek elejéig, még mindig mozgalmi szerepet játszik elsősorban. Fő feladata az olvasók szocialista realizmusban összegeződött szemléletű nevelése. „Világos, érthető, időszerű és érdekes nevelő írásokra van szükség...” — szögezi le a szerkesztő 1947-ben is a követelményeket. Érthető tehát, hogy ebben az időszakban alig született olyan alkotás, amelyet ma is számon tarthatnánk, általában is az eredeti írások száma lényegesen kevesebb volt, mint a fordított s a külföldről származó. A *Híd* nem egy tekintetben akkor az eszmei nevelés népegyetemi szintű segédkönyve szerepét kapja.

Ilyen elgondolások hatották át a *Híd* 1946-ban először meghirdetett „irodalmi pályázatát” is:

„Folyóiratunk célja a magyar betű útján a népi demokrácia fejlesztése, erősítése: a testvériség és egység szellemének kiépítése újjáépítésünk nagy korszakában. Minden írás: cikk, tanulmány, novella, vers és kritika ezt a célt szolgálta s ezzel a vállalkozással közvetlenül vagy közvetve igyekezett új olvasótábort, új szellemi frontot teremteni magának dolgozóink beláthatatlan tömegeiből...”

Először novellát, egy- és háromfelvonásos színművet várt a szerkesz-

tőség a pályázóiktól, a „régí és új tehetségektől”, 1947-ben verssel, 1948-ban riporttal, 1950-ben pedig tanulmánnyal és humoros karcollal is lehetett már pályázni. „Fejlődés” természetesen érzékelhető az irodalommal szembeni elvárások terén. 1950-ben ezek a következőképpen hangzottak:

„A pályaművek tárgyát, tematikáját nem kötjük meg. A munkák felöllelhetik múltunkat, szocializmust teremtő jelenünket: az igazán emberit keressük, a valóban művészi ábrázolást és vetítést. Szűkebb témakört egyedül a tanulmányoknál szabtuk meg: kikötésünk az, hogy a tanulmányok a vajdasági magyar irodalomból vegyék tárgyukat, esetleg Vajdaság más népeinek irodalmi problémáit, alkotásait tárgyalják.”

A felszabadulást követően egészen 1949-ig a *Híd* látta el a könyvkiadó feladatait is Híd Könyvkiadó Vállalat néven. Egyetlen szépirodalmi sorozata a Jugoszláviai Magyar Írók című volt, amelyben mindössze kilenc kötet jelent meg.

A *Híd* irányváltozásához döntő módon a Tájékoztató Iroda ismeretes 1948-as határozata ellen folytatott eszmei harc járult, ez tette lehetővé, hogy a *Híd* szerkesztési politikája megszabaduljon mind dogmatikusabbá váló szemléletétől. 1949-ben fogalmazódott meg annak igénye is, hogy a folyóirat elsősorban irodalmi jellegűvé váljék.

Tulajdonképpen egy hosszan tartó, majd tizesztendőös folyamat vette kezdetét 1948-ban ilyen módon. Az egymást követő szerkesztőváltások is ezt bizonyítják. Steinfeld Sándort Olajos Mihály váltja fel, majd Ernyes György a szerkesztő, aki már Majtényi Mihállyal együtt irányítja a folyóiratot, majd Majtényi Mihály lesz a szerkesztő, az ő örökébe pedig Herceg János lép, aki 1957-ben válik meg a *Hídtől*. Irodalmi folyóirattá tehát tulajdonképpen Majtényi Mihály vezetésével vált a *Híd*, amikor bátrabban tekintett ki a művészetek más területeire, és megnyitotta a folyóiratot a néprajz, a nyelvészet, a zenetudomány, a képzőművészetek kérdései előtt, mindenütt lehetővé téve az esztétikai szempontok érvényre jutását is.

Mozgásban volt a *Híd* munkatársainak tábora! Lőrinc Péter és Latak István válságos éveiket élték, Debreczeni József ellenben akkoriban lesz a folyóirat szívezen látott munkatársa. Sinkó Ervin munkássága is akkoriban terebélyesedik ki a *Híd* hasábjain első ízben: irodalmi tanulmányai és a Tájékoztató Iroda határozatával vívott országos méretű, nagy ideológiai vitáinak publicisztikai eredményei magyar nyelven zömmel a *Híd*ban jelentek meg, ilyen módon az *Egy regény regénye* című nagy hatású naplója is.

Jelentős fordulatot és eszmei vitákat hozott a *Híd* 1950. áprilisi számának megjelenése. Tizenöt fiatal író írása jelent meg (a közlemények sorrendjében: Németh István; Fehér Ferenc; Petkovics Kálmán; Major Nándor; Juhász Géza; Borus Erzsébet; Poros Anna; Sárosi Károly; Hatala Zoltán; Béna Júlia; Madarász András; Gellér Tibor; Tomán László;

Bori Imre; Begovics Imre), közülük többen azóta a jugoszláviai magyar irodalom legjelentősebb alkotói között vannak. A bevezetőt B. Szabó György írta *Az új nemzedék hangja* címmel. Ebben találjuk a következő megállapításokat is:

„... A fiatal írók irodalmi mozgalma szerves részét képezi a vajdasági magyar irodalomnak, tehát nem törekedhetünk elkülönülésre, »fiatalok« és »öregok« szembeállítására... A szerkesztőség politikája nem is tartalmazhatja a fiatal írókkal szemben a merevséget, elzárkózást. Irodalmi mozgalmiunk egysége és ereje feltétlenül kiszélesedett az új nemzedék íróinak bekapcsolásával. Új hang szólalt meg, mely eddig ismeretlen volt, vagy csak elvétve jelentkezett felszabadulás utáni irodalmi életünkben...”

Érdekes kezdeményeket lehet tehát megfigyelni az 1950-es évek első felében a „fiatalok *Hídján*” kívül is. Majtényi Mihály szerkesztőként új rovatokat indít, így Gál László megkezdi *Levél a Hídhöz* című sorozatát, s helyet kap Herceg János szerkesztésében *Korunk* címen „a noviszádi rádió irodalmi folyóiratának” anyagából is az érdeemesnek ítélt közleményválogatás. Másfelől észlelhető az egészen kórtelen rovatkompozíció, ilyen módon megjelenik a Kilátó, az Olvasás közben, a Feljegyzések, az Őrtűz fényénél, a Színház, a Zene, a Film, a Századok hídján, a Múlt és jelen, a Beköszöntő, a Nyelvészet, a Képzőművészet, a Könyvszemle stb. rovatcím, s gazdagodik a képzőművészeti reprodukciók köre is. Van a *Hídnak* egy külömmelléklete, a Műkedvelő Színpad, amely az amatőr színjátszó tevékenységet volt hivatott elősegíteni egyfelvonásosok, jelenetek, megjegyzések, színíribálatok közlésével.

A *Híd*-program is változik ezekben az esztendőkből: előtérbe kerül az elszigeteltség, az elzárkózás problémája. Majtényi Mihály célul tűzte ki a „világirodalom egész gazdagságát, a magyar irodalom egész gazdagságát, testvérnépünk irodalmának gazdagságát... eljuttatni az olvasóhoz”, ezért a „vajdasági magyar író szerepe a fordítás, tolmácsolás, propaganda” is. Herceg János az irodalmi közlekedés másik irányának kérdését veti fel 1955-ben:

„... Közlekedni a többséghez, nagyobb és közvetlenebb részt vállalni országunk szellemi egységéből, ez minden vajdasági magyar író legszebb álma, s akik helyzetüket kívülről nézve az elszigetelődés veszélyéről beszélnek, nyitott kapukat döngöttek. Csak tenni kellene már valamit, talán intézményesen, hogy a nyelvi különbségekből eredő válaszfalak leomoljanak.”

Herceg János 1957-ben a *Híd* szerkesztőjeként cselekedett is. A folyóirat 1956-os számaiban megjelent írások egy antológiáját jelentette meg *Most* címmel szerbhorvát nyelven, hogy egy eszményi *Híd*-számmal mutakozhasson be a jugoszláviai magyar irodalom a szerbhorvát olvasóközönség előtt.

III.

A folyóirat 1957. júniusi számát új főszerkesztő, Major Nándor jegyezte. Nem csupán nemzedékváltás játszódott akkor le a *Híd*ban. hiszen azok, akik a negyvenes évek végén, az ötvenes évek elején léptek fel, már jelen voltak a lap hasábjain. Szemléelváltás következett be általában is a jugoszláviai magyar irodalomban és kulturális életben: ekkorra értek be azok a társadalmi és esztétikai igények, amelyek az 1950-es évek eicjén kezdődtek a dogmatikus szemlélet felszámolásával. S akkor vett új lendületet intézményesen is a jugoszláviai magyar irodalom élete a Forum Kiadó megalapításával és a könyvkiadás anyagi és szellemi alapjainak megeremtésével, ami együtt járt a szerkesztői viszonyulások megváltozásával, a munkatársakkal való közvetlen kapcsolatok kiépítésével, a folyóirat mint irodalmi műhely, elképzelés valóra váltásának jelentős kísérletével.

A főszerkesztő *Tegnap, ma, holnap* címmel foglalta össze programját. Ebben olvashatjuk:

„Lehet-e más feladata a folyóiratnak, mint a társadalmi fejlődést haladó szellemmel szolgálni, figyelemmel kísérni azt, ami új, ami sürgeti a haladást, küzdeni érte, és tudatosítani az olvasóban? Szorgalmazhat-e ez a folyóirat mást — irodalomban, művészetben és társadalomtudományban egyaránt —, mint szocialista szellemet, őszinte, bátor hangnemet, következetességet? Írhat-e zászlajára más jelszót, mint ezt: támogatni irodalomban, a művészetekben a korszerű tartalom és a korszerű forma egybehangolására irányuló törekvéseket, s ezen a téren elért megvalósításokat tekinteni korunkhoz, a HÍD-hoz méltó írásoknak, műveknek. Hirdethet-e mást, mint hogy szükségesnek érzi a művészet minden ágát bátorító figyelemmel kísérni, tudván, hogy a kultúréletben akkor születik meg a kivánt fellendülés, ha az sokoldalú. És vallhat-e mást e folyóirat, mint hogy bármiféle fellendülés csak akkor képzelhető el, ha fokozatosan kigyomláljuk a parlagiasságot, a provincializmust, az áporodott konzervativizmust, s a vajdasági magyar kultúréletet nem szűk, nemzeti keretbe szorítjuk, hanem mindinkább tágtjuk, s így biztosítjuk helyét a jugoszláv kultúréletben, azaz: hagyományainkhoz híven kapcsolódunk be annak vérkeringésébe...”

A táguló szemhatárok korszaka köszöntött be a *Híd*ba mind programszerűen, mind szerkesztői gyakorlatként. Egyrészt a modern világ-irodalomnak és filozófiai gondoikodásnak az 1950-es évek végén és az új évtized kezdetén időszerű, a világ művészeti-tudományos életében jelenlevő, ható irányait segítette megismerni közleményeivel és *Krónika* című rovatának információival, másrészt a modern délszláv irodalmak (szerb, horvát, szlovén, macedón, Crna Gora-i és a Bosznia-Hercegovina-i) életével teremtett közvetlen és produktív kapcsolatot. Az ilyen viszonyulásnak volt előhírnöke Miloš Crnjanski *Sztrazilovó* című nagy

versének közlése (1957. 12.) Stevan Raičkovičnak *Út a Sztrazilovóhoz* című bevezetőjével, amelyet a szerkesztőség a következő megjegyzéssel adott közre: „E vallomást Ács Károly Crnjanski-fordítása alkalmából írta Stevan Raičković a HÍD-nak.” Az erre következő évben (1958) a teljesség igénye nélküli áttekintés szerint is a *Híd* közölte Vladan Desnica, Aleksandar Obrenović, Miško Kranjec, Stevan Raičković, Ivan Ivanji, Juš Kozak, Alojz Rebula, Aleksandar Tišma, Branko Copić, Jure Kaštelan, Vasa Popović, Matej Bor, Vladimir Kavčić, Sveta Lukić, Oskar Davičo, Szrbo Ivanovszki, Janez Menart és Miodrag Protić szövegeit, befogva hangjátéktól képzőművészeti esszéig a közlésformákat. A fordítók munkája természetesen nem csupán mennyiségi mutatókkal vált mérhetővé, a jugoszláviai magyar műfordítás irodalom új igényei is akkor kezdtek körvonalazódni.

A munkatársak névsora is átalakuloban volt, ami természetesnek is tartható, hiszen nem minden író vállalta ugyanazzal a lelkesedéssel a *Híd* mindinkább praxissá váló esztétikai-irodalompolitikai elképzeléseit. Am mégis a munkatársak körének inkább bővüléséről, mint szűküléséről beszélhetünk, hiszen az 1950-es évek végén több írónemzedék is fellépett, s ezek legtehetségesebbjei rendre a *Híd*ban adták közre nemegyszer időállóan bizonyult műveiket.

Az érdeklődés irányainak változatossága odahatott, hogy polgárjogot nyertek addig nem vagy alig képviselt, művelt irodalmi műfajok, többek között a hangjáték, a kisregény, a napló, az útirajz, a feljegyzés, az emlékezés, az irodalomtörténeti esszé és kritika, az irodalomtörténeti szövegközlés is. Az utóbbiak feltűnése a jugoszláviai magyar irodalom történeti tudatának, hagyományigényének az ébredéséről is jelt adtak.

A *Híd* e korszakának egyik jellegzetessége az a megkülönböztetett figyelem, mellyel a szerkesztőség a képzőművészetek iránt viseltetett. S ez a figyelem egyszerre kétirányú volt. A folyóirat a jugoszláv képzőművészeti életnek, a nagyvilág művészeti törekvéseinek vált krónikásává és bemutatójává, méghozzá olyan módon, hogy a közlemények nem utóhangjai voltak csupán az eseményeknek, hanem a szemtanú jelenvalóságával és jelenidejűségével megírt tudósítások és értékelések is. Másfelől a szövegillusztrációk közlésének gyakorlatával a folyóirat munkatársai közé sorakoztak fel a festőművészek és grafikusok is.

A folyóirat életének eseménytörténetileg jelentős pillanata volt, amikor 1959-ben a Fórum Lap- és Könyvkiadó (amely a *Híd* kiadója is akkor már) megalapítja a „Híd-díjat”:

„Irodalmunk biztató felfelé ívelése, könyvkiadásunk szembetűnő fejlődése már évekkkel ezelőtt felvette a gondolatot, hogy legjobb alkotásainkat egy tekintélyes irodalmi díjjal tüntessük ki, egyrészt elismerésül kiváló alkotások szerzőinek, másrészt serkentésül kiváló művek írására. Az irodalmi díj alapítása ügyében az első lépéseket a noviszádi rádió tette a múlt évben, majd hosszas tanácskozás után az elképzelések for-

mát öltöttek, s íme, megjelenésének huszonötödik évfordulóját ünneplő folyóiratunk most kihirdeti a *Híd irodalmi díj* megalapítását.

Szebben talán nem is ünnepelheti negyedszázados fennállását egy folyóirat...

1959. december 3-án a Forum Lap- és Könyvkiadó kiadói tanácsa, Nagy József elnökletével, Farkas Nándor igazgató előterjesztésére, a Híd irodalmi díj alapításáról a következő határozatot hozta:

A Forum kiadói tanácsa a Híd folyóirat fennállásának huszonötödik évfordulóján és a Jugoszláv Kommunista Párt fennállásának negyvenedik évfordulója alkalmából elhatározta, hogy irodalmi díjat létesít a jugoszláviai magyar írók kiváló műveinek jutalmazására."

A *Híd* 1963. januári számában a következő közlemény jelent meg: „Major Nándor, a *Híd* felelős szerkesztője ezentúl nem vesz részt folyóiratunk szerkesztésében. Jó néhány évi kitartó, lelkes és rendszeres munkájának csúcspontja az elmúlt évfolyam: a *Híd*nek jugoszláv viszonylatban is jelentős visszhangot biztosított.” Az új főszerkesztő Pap József 1963-ban és 1964-ben szerkeszti a folyóiratot jelentős mértékben megváltozott irodalmi-közéleti körülmények között. Ezt lehetett megállapítani abban a visszapillantó felmérésben is, amely az 1963-as évfolyamról készült. „Irodalmunk ma megoszlott irodalom, s ez akkor vált félre nem érthetően nyilvánvalóvá, amikor a *Híd* megszűnt irodalmi életünk mindenese lenni és egyetlen irányzat, törekvés orgánuma lett. 1962-ben játszódott ez le, s az új szerkesztőség ezt az örökséget nemcsak vállalta, de képviselte és támogatta is.” (Bori Imre) *Számadás helyett* cím alatt ugyanebben a felmérésben vázolja a folyóiratban érvényesített és képviselt irodalompolitikai-irodalomesztétikai szempontokat is. Tétele, hogy a szerkesztőség „vonakodott szilárd és kötött keretet szabni magának és munkatársainak”, elsősorban azért, mert a szerkesztők a „folyóiratot mint alkotást fogták fel”, másodsorban azért, hogy biztosíthassák a folyóirat *nyíltságát*, „ami alkotóinknak lehetővé teszi személyiségük adottságainak gazdag kibontakozását” is. Különben is, állapította meg a főszerkesztő, a „Forum Kiadóvállalat a *Hídat* kísérleti laboratóriumának tekinti, tehát nem a megállapodottság, a beteljesülés, »a játékszabályok szigorú betartása« tárházának, hanem a kísérletezőkedv jelenlétéről tanúskodó keresések, újítások eredményeit is bemutató folyóiratnak szánta”. Az esztétikai kívánalmakról pedig a következőket írta:

„... Kriteériumaink nem a hagyományos szép alapjaiból következnek, hanem ahhoz igazodnak, mennyire sikerül a műnek megközelítenie és kifejeznie ezt a totális valóságot, mennyire sikerül teljes, átfogó képet adnia az egyénről és világról...

Nyilvánvaló, hogy az ilyen törekvés formában is újként jelentkezik, ezért esztétikai kriteériumainkat e téren nem tudtuk szabatosan, leegy-

szűrítve, leszegényítve meghatározni; meggyőződésem szcintn helyesgüket csak a későbbi értékelismerések tudják majd eldönteni.”

Mindezek a szempontok érvényre juttatása természetesen nem játszódott le egyik pillanatról a másikra, de érvényesítésük mind erőteljesebben volt érzékelhető az egymás után következő számokban és évfolyamokban. A költészetben Gál László és Pap József lírája a korszerűség érett változatát mutatta, míg a költői derékhadat Domonkos István, Fehér Kálmán, Koncz István és Tolnai Ottó képviselték, illetve Brasnyó István és Ladik Katalin, valamint Torok Csaba és Dési Abel versei egészítették ki a megrajzolható kép vonásait. A szépprózában Deák Ferenc, Kopeczky László és Varga Zoltán elbeszélő „pillanata” következett be, bár a *Híd* elbeszélőinek névsora érthetően gazdagabb volt.

Megnövekedett szerepben az esszé, majd a tanulmányt látjuk, elannyira, hogy Bányai János megírhatta az „esszé dicséretét”, míg a folyóirat 1963-as számainak felmérése során megfogalmazódott az esszé túltengése felett érzett aggodalom is. Tény viszont, hogy a jugoszláviai magyar irodalom esztétikai gondolkodása mutatta meg magát, és az affirmálódott a rendszeresen megjelenő esszéekben és tanulmányokban. Az elkövetkező évek során előtérbe került a magyar irodalom (múltjának és jelenének) kritikai megismerésének igénye, valamint az irodalom elméleti kérdéseinek tisztázására való mind nagyobb mérvű törekvés. Ezek az elkövetkező húsz esztendőben, tehát máig, jellemző erényei lesznek a *Híd*nak. A kritika szerepének újrafogalmazása is ekkor történt meg: „A kritika nem ismerhet személyt, csak művet: ezáltal tanulja meg a közönség a lelkes író tiszteletét, ezt azonban néhány elkényeztetett író megbántásnak tartja. Nem lehet mindenik félnek eleget tenni, s itt a kedvezésnek nincs helye, literatúránk előmeneteléről van szó...” (B. Szabó György)

Az úgynevezett „élő” magyar irodalom iránt tehát kétirányúvá vált a *Híd* viszonyulása az 1960-as években. A már említett esszéisztikus-tanulmányírói megközelítés, az interpretáció volt az egyik irány, a másik a szövegközlés. A Pap József szerkesztésében megjelenő *Híd* az első, januári számban Weöres Sándor verseit, a második, februárban pedig Déry Tibor elbeszélését közölte. Rejtett értékeket segített megismerni (ilyen volt kétségtelenül Weöres Sándor *A vers születése* című doktori értekezésének megjelentetése), és az 1960-as években modernnek tudott s háttérben dolgozó írókra hívta fel a figyelmet, többek között Mészöly Miklós, Mándy Iván, később Hernádi Gyula és Tandori Dezső munkáinak közlésével.

Kifejeződése volt ez annak a szerkesztési törekvésnek, amely az érdeklődés nyíltságát igyekezett kamatoztatni, s ennek körében figyelhetjük meg a „szerkesztőség állandó és fokozott érdeklődését a magyarországi és külföldi (világirodalmi) művek közlése iránt. Az 1960-as évek második felében látszott tetőzni ez az érdeklődés, ami odahatott, hogy

a folyóirat Kiadói Tanácsa is értékelte és mérlegelte az ilyen szerkesztői gyakorlatot annak a beszámolóknak alapján, amit a szerkesztő készített *A Híd és a külföld* címmel 1968-ban. Ács Károly, aki 1965-ben vette át a *Híd* szerkesztését, joggal emelte ki, hangsúlyozta, hogy az örökül kapott irodalomfelfogás és az irodalom jelenségeihez való viszonyulás fentebb említett jellemzőit a maga munkájával segítette érvényesíteni, s éppen ezért helyezhette a figyelem előterébe a szerkesztési gyakorlat és irodalompolitika kontinuitásának tényét s ezzel összhangban és összefüggésben a folyóirat megnövekedett szerepét és jelentőségét. „A folyóirat történetének utóbbi tíz éve — olvashatjuk a beszámolóban — ... a szerkesztői helycserék és a szerkesztői koncepciók szükségszerű módosulásai ellenére, kimutatható következetességgel és folyamatossággal bizonyít egy igényt és tendenciát, amely — nem véletlenül — egybeesik irodalmunk nagykorúságának szerintünk döntő stádiumával.” A *Híd* iránt mutatkozó érdeklődés, növekvő tekintélye kapcsán pedig ezt mondja a szerkesztő:

„S hogy eljárásban az igények és koncepciók tíz évre (1957-ig) viszszamenő folytonosságát hangsúlyoztuk, tettük ezt azért, mert e koncepciók bizonyos eredményei, tágabb vonatkozásban, csak most, az utóbbi egy-két évben értek be, a *Híd* és irodalmunk iránt tömegesen nevezhető érdeklődés nyilvánul meg külföldön, a *Híd*, szerényen szólva, bekerült az irodalmi köztudatba, mint a legszámottevőbb magyar folyóiratok egyike, másrészt pedig e nemzetközi szereplés bizonyos problémái is most váltak annyira felismerhetőkké, hogy kritikai állásfoglalásra késztessenek, viszont semmiképpen sem szeretnénk, ha akár az eredmények, akár a problémák a pillanatnyi konstellációból eredő véletleneknek tűnének fel.”

A szerkesztési elképzelések megvalósulására figyelés, a kritikai viszonyulás tényei mind kézzelfoghatóbbak és szemmel láthatóbbak a folyóirat közleményeiben. 1971-ben ilyen módon „megerősítést nyert az a szerkesztési koncepció, amely egyrészt biztosítani igyekszik a *Híd* egyetemes igényét, irodalmi jelenünk, szellemi mozgásaink, a jugoszláviai magyarság mind fokozottabb intellektuális-alkotó tevékenységének egésze iránt megnyilvánuló érdeklődését, következképpen minden tényleges érték, minden jó kezdeményezés és jelentős szellemi teljesítmény befogadására és serkentésére alkalmas nyíltságát”. Két esztendővel később, 1973-ban, a kritikai felmérés szerint a „folyóirat alapvető esztétikai, ideológiai irányvonala helyes volt” ugyan, de a „*Híd* sem volt teljesen mentes a közéletünkben kiütöző negatív eszmei áramlásoktól”. Ugyanakkor megállapítást nyert, miként a *Híd* kiadói tanácsának határozatai leszögezték, többek között, hogy „az eddig sikeresen alkalmazott hármas orientáció: a magyar, a jugoszláv és az európai irodalmak és szellemi mozgások figyelemmel kísérése mellett a szerkesztőségnek rensze-

resebb érdeklődéssel kell fordulnia a vajdasági nemzetiségek irodalma felé is”.

A *Híd* az 1960-as évek második felében és az 1970-es évek elején néhány említésre méltó kezdeményezésnek is helyt adott. 1968 márciusában például szociológiai-szociográfiai pályázatot írt ki ilyen természetű tanulmányok, helyzetjelentések, felmérések, naplók, riportok írására, amelyek a „szociológia korszerű követelményeit is figyelembe veszik” a „konkrét helyhez, időhöz, személyekhez, csoportokhoz fűződő témák” feldolgozásakor. Két értékes pályamű volt közvetlen eredménye ennek a pályázatnak. Biacsi Antal *Ez a halál nem magánügy* című dolgozata az öngyilkosságot mint társadalomkörtani jelenséget tárgyalta Szabadkán gyűjtött „esetek” alapján, Gerold László pedig *Hatvan magyar tanár* címmel művelődés-szociográfiai „pillanatfelvételt” készített.

Mind a két tanulmány a *Híd* különmellékleteként jelent meg. A különmellékletek megjelentetését 1968-ban kezdte a szerkesztőség, s három esztendőn át volt a folyóirat egyik sajátos és érdekes közlésformája. Az olvasóközönség elé kerültek versgyűjtemények (Domonkos István—Tolnai Ottó; Tolnai Ottó; Böndör Pál; Tandori Dezső), megjelent paródia — (Bogdánfi Sándor) és népi anekdota-gyűjtemény (Tőke István), hangjáték (Deák Ferenc), próza és rajz-kiadvány (Miro Glavurić), politikai tanulmány (Varga László), s több antológiajellegű melléklet is napvilágot látott (Végel Lászlóé, Bori Imréné, Kodolányi Gyuláé és Tamkó Sírátó Károlyé, valamint már 1973-ban a *Petőfi idusán* című a költő centenáriuma alkalmából). Ezek, jellegükből következően is, a nehezebben mozduló, az irodalmi élet igényeit lassabb ütemben kielégítő könyvkiadást is helyettesítették, de hasonló szerepet kaptak a *Híd* különszámjai, tematikus szövegkompozíciói is. Jeles íróink évfordulójának, illetve emlékének szentelt számok (B. Szabó György; Szirmai Károly; Majtényi Mihály; Lőrinc Péter) éppen úgy akadnak, mint antológiaértékű változatások, amelyek közül kiemelkedik a *Híd* Lenin- és Lukács Györgyszám, de összpontosult figyelmet kapott a jugoszláviai magyar regény és a hazai magyar esztétikai gondolkodás története is. A *Híd* negyvenedik évfordulóját igen tekintélyes különszám jelölte, majd különszámként készült el a *Híd*-mozgalom képeskönyve is (1975).

A *Híd* e korszakának karakterisztikumai között lehet megemlíteni, hogy szívesen adott helyet nagyobb terjedelmű szövegeknek. Ilyen módon jelentek meg regények (Major Nándoré, Varga Zoltáné példái), versfüzérék, feltűnést keltett hosszabb interjúk (a kérdező Hornyik Miklós volt), s drámaszövegek is, amelyek — az előző időszakokkal szemben — többé-kevésbé rendszeresen láttak napvilágot a folyóiratban.

A *Híd* megjelenése negyvenedik évfordulójának legjelentősebb eseménye kétségtelenül az volt, hogy Tito elnök 1974. november 26-án kelt rendeletével a Testvériség és Egység Aranykoszorús Érdemrendjével tüntette ki a folyóiratot „az irodalmi, művészeti és társadalmi kérdések

haladó alapokról való vizsgálatában, népeink és nemzetiségeink egysége és testvérisége eszméjének terjesztésében szerzett különleges érdemciért". Az ünnepi ülésen Szabó Ida, az ünnepi bizottság elnöke mondott beszámolót, a Hungarológiai Intézet pedig *Híd*-értekezletet szervezett, amelyen a folyóirat történetének első, a II. világháború előtti, korszakának történetét vizsgálták az előadók.

A folyóirat történetének ötödik évtizede elején új szerkesztő, Bányai János, került a *Híd* élére 1976 januárjában. Programnyilatkozata azonban már 1975 decemberében olvasható volt. A fontos szerkesztőségi állásfoglalásokat rögzítő szövegből kitetszett, hogy erősen irányított szerkesztési politika képviselőtől van szó: a szerkesztés feltett szándéka és alapvető célkitűzése, hogy befolyásolja az írói terveket részben írások megrendelésével, részben az írói munka anyagi támogatásával, egyben pedig minél maradéktalanabban érvényesíteni akarja a szerkesztés elfogadott és társadalmilag hitelesített irányelveit. Ezek között található a közlés kritériumának megnevezése, s az az „irodalmi érték”, de a szerkesztői állásfoglalás nyilvánossá tételének elve is: kritikai kommentárral kísérni az egyes, jelentősnek tartott műveket. Kézenfekvő volt az is, hogy a szerkesztés a széles körű kritikai szemle-rovat megteremtését szorgalmazza könyvkritikák, recenziók, kritikai tanulmányok, szöveg-elemzések, vitaszövegek közlésével. Szerkesztői alapmagatartást sugalmazott az ilyen felfogás, amit a további célkitűzések csak nyomatékosítottak. Mert a meghirdetett kritikai viszonyulás nem csupán a jugoszláviai magyar írók műveivel szembeni magatartás ismérve, ennek igénye merül fel akkor is, amikor célul tűzi ki a „más magyar irodalmak termelésének” ismertetését és értékelését. „Az értékelésnek itt különösen fontos szerepe van — olvashatjuk a munkaprogramban. — Mert más magyar irodalmak értékeit hozza a mi irodalmunk érdeklődésének körébe. Ugyanakkor azonban ki is jelöli a mi irodalmunk viszonyulását ezekhez az értékekhez.” A kritikai felmérés mozzanata kerül előtérbe, akkor is, amikor arról van szó, hogy a *Híd* figyeli és közvetíti Jugoszlávia népeinek és nemzetiségeinek irodalmát összefoglaló és értékelő tanulmányok és kritikák közreadásával, nem utolsósorban pedig a tervszerű és tervezett fordítói munka támogatásával. Az új szerkesztőségi elképzelésekben nagy teret kapott a képzőművészeti, zenei, film-, és színházkritika, azzal a felismeréssel együtt, hogy főképpen a képzőművészeti kritikát és a színházkritikát lehet és kell támogatni kritikai írások, recenziók, jelent és múltat felmérő tanulmányok közlésével és képzőművészeti mellékletek közreadásával. A szerkesztői elképzelések szerint a társadalomtudományok közül főképpen a szociológiai-szociográfiai jellegű írások kapnának helyet a folyóiratban, így a klasszikus szociográfiák, a szociográfiai riportok és az irodalomszociológiával foglalkozó dolgozatok. Ismertté vált a folyóirat tartalmi felépítéséről alkotott elképzelés is:

„1. szépirodalom (versciklusok, több vagy hosszabb elbeszélés, regényrészlet, folytatásos regény stb.)

1.1. szerkesztői (kritikai) kommentár

2. irodalmi tanulmányok (nagyobb, összefoglaló igényű tanulmányok, írói portrék, jelentős művek elemzése, irodalmi hagyományaink részletes felmérése stb.)

3. szociográfiai tanulmányok (szociográfiák, szociográfiai riportok stb.)

3.1. az „élő szó” műfajai

4. naplóírás (jegyzetek, gondolatok aktuális kulturális és irodalmi, társadalmi és tudományos kérdésekről, jelenségekről, problémákról)

4.1. irodalmi életünk, kulturális életünk jelenségeinek értékelése

4.2. hírek (a kiadóktól, színházaktól, intézményektől, alkotóktól szerzett információk)

5. kritika (irodalom, színház, képzőművészet, film, zene)

Időnként tematikus számok vagy részben tematikus számok kiadása. Melléklet (képzőművészet és zenei)...

Nem csupán egy ambíciózus program ez, a majd egy évtized tapasztalatai szerint ugyanilyen jellegű és értékű volt a „realizált” és megszerkesztett-megjelentetett *Híd* is. Ha a folyóirat az elmúlt évtizedekben a jugoszláviai magyar irodalom organizátora és első számú műhelye volt, még inkább azzá vált az elmúlt egy évtizedben: jelentős kiadványok nőttek ki a *Híd*-közleményekből.

Természetesen nem minden fentebb említett részlete az elképzeléseknek valósult meg: a zenekritikai kezdeményezések szinte csak jelt adtak magukról, megszületni sem tudtak, a szerkesztői kommentárok pedig az első évfolyam után fokozatosan ritkultak, végül évente egy-egy ha megjelent, noha a legeredetibb és legérdekesebb közlésformája volt a folyóiratnak. Ugyanezt mondhatjuk el más „rovatokról” is, így az útirajzról, a dokumentumról, a művelődéstörténetről, a klasszikus szociográfiai riportról, és háttérben maradtak az 1980-as években már főképpen a többi magyar irodalinnal kapcsolatos jelzések (érthető ellenben a *Híd* Orkény István-kultusza). Ugyanakkor gazdagodott a néprajzi jellegű tanulmányok sora, jelentős helyet foglalt el a lélektan s a vele rokon érdeklődési terület, elsősorban azzal, hogy Hódi Sándor munkái előtt megnyitotta a szerkesztő a *Hídat*, a szociológiai vizsgálódások pedig háttérben maradtak a filozófiai tárgyú írások mögött, amelyek jelentős értékei lettek a *Híd* e korszakának — azok is, amelyek inkább a gyakorlati életre tekintettek, azok is, amelyek főképpen az elméleti általánosításokra törtek. Itt kell méltatnunk a Tito elnök halála alkalmával készült emlékszámot, s ennek kontextusában a többi Titóval és művével foglalkozó tanulmányt, azután pedig a Jovan Veselinov Žarko emlékezetét megőrkötő írásokat. Feltűnő intenzitással és igen tartalmas értékeket hozóan van jelen e korszakban a *Híd*-ban a színházi kritika,

nézzük akár következetességét, akár módszerességét, akár pedig sokoldalúságát. Ennek a csúcán van Gerold László *Szivacstalaj, futóhomok*... című „színházesszéje”, amely Harag György rendező Csehov-tripichonját elemzi, s méltán készült belőle különnyomat is (1981. 11—12.). S még nagyobb teret kapott a *Híd*ban a képzőművészet iránti érdeklődés mind a tárlatbemutatókkal és kritikákkal, mind pedig a művészeknek szentelt tematikus írásgyűjteményekkel. Minden jel szerint egy művészettörténeti alapvetéshez gyűlt össze az anyag, hiszen bemutatásra került már eddig is több első vonalbeli képzőművész, így Petrik Pál, Pechán József, Balázs G. Árpád, Hangya András, Vinkler Imre, Oláh Sándor, Glid Nándor, Baranyi Károly, Wanyek Tivadar, Maurits Ferenc, Baráth Ferenc és Szombathy Bálint munkássága. Bela Duranci pedig a vajdasági szecesszió történeti áttekintését és értékelését adta, olyan módon, hogy az végül könyvalakot is kaphatott. Jeleznünk kell egyben azt is, hogy Szombathy Bálint szinte minden számban jelen volt a modern képzőművészeti tendenciákról szóló írásaival.

Érthetően, a *Híd* elmúlt majd tíz esztendejében is a jugoszláviai magyar irodalom kapta a legnagyobb teret és a legtöbb figyelmet, s ha a megjelentetett műveket nézzük mind mennyiségi, mind pedig minőségi szempontból, akkor valójában az elmúlt évtized jugoszláviai magyar irodalma történetének egy fejezetével ismerkedünk meg, s ha róluk szólunk, irodalomtörténetet kell írunk. Regények, prózakötetek, verseskönyvek, írói monográfiák melegágya volt a *Híd*, s szinte minden irodalmi műfaj — a szonettkoszorútól egy film technikai forgatókönyvéig — rangosan van képviselve ebben. Nem is vállalkozunk esztétikai értékelésre éppen ezért, de megemlítjük a *Híd* szépirodalmi akcióit, így a *Versék éve 1976* és a *Versék éve 1978* című különszámot és különkiadványt, az *El nem taposható csillagok* című antológiát (1977), amely Ács Károly válogatásában a jugoszláviai magyar forradalmi költészetet mutatja be az 1937 és 1977 közötti időszakban, „Tito elvtárs kettős jubileuma” alkalmából; majd Fehér Kálmán *Kantáta a szabadságról* című versfüzérének és Fehér Ferenc *Zmaj estéje* című hangjátékának különnyomatban való megjelentetését, s nem utolsósorban az Ady-centenárium alkalmából készült tanulmányokat egybefogó, *Az Ady-vers időszerűsége* című kötetet.

Szinte maradéktalanul megvalósult a szerkesztői programnak a Jugoszlávia népei és nemzetiségei irodalmára vonatkozó követelménye. A *Híd* igen jól tájékozódott az ország irodalmi életének hétköznapjaiban, és többé-kevésbé azszúrban volt, nézzük akár a kritikákat, akár a terjedelmesebb tanulmányokat, akár a műfordításokat, s itt főképpen a prózafordításokat is. A rendelkezésre álló lehetőségek szinte mindegyikével élt a szerkesztőség, s nem csupán szokványos területekre (vers, elbeszélés, regény) lépett, hanem például válogatást közölt a szlovén irodalomtudományt bemutató szövegekből is, amelyek azután különnyomatban is hozzáférhetőkké váltak. A kritikák, írói arcképek és elemző

tanulmányok a jelen és a közelmúlt alkotóiról pedig kiegészítették az információs képet. Külön is meg kell említeni a folyóirat Krleža-számát, amely az író naplóiból hozott bő válogatást (1982. 7—8). Szerényebb méretű a vajdasági szlovák, román, ruszin és a kosovói albán irodalomról készült panoráma, elsősorban azért, mert a nyelvtudás korlátot szabott a megismerés és a fordítás kívánatos gazdagodásának. Szerencsésnek látszik ugyanakkor, hogy az egy-egy író munkáit bemutató fordításokat rendszerint kísérő tanulmányok egészítik ki a kérdéses irodalom vagy író kritikusanak tollából. Ami viszont az esetlegesség ismérveit hordozza, az a *Híd* világirodalom-képe. A cselekvő és a rendszeres figyelés hiánya a szembeötlő.

Íme, a végső konklúzió is, áttekintésünk végén, amely nem lehet más, mint az, hogy a *Híd* ötven esztendeje a jugoszláviai magyar irodalom öt évtizedének az időszaka is. Lapjai tükrök, amelyekben az adott időszak irodalmi történései és jelenségei, esztétikai győzelmei és vereségei egyaránt megmutatkoznak. De az irodalmi élet alakító tényezője is volt, s az ma is a *Híd*, amikor már nem mindenek és egyetlen folyóirata a jugoszláviai magyar irodalomnak.